

Fornborgen vid Saltet i Trollhättan.

Fornborg – Folkets fäste

Av Inga-Lill Andersson

Fornborgarna har möjligen haft en fredlig användning beroende på de artefakter som hittats vid fornborgarna. ”Resterna efter murar för palissader ger intryck av en enklare form av befästning, ett ”**Folkets fäste**”. De få fynd, som arkeologer gjort inom dess murar, talar ett och annat mer fredligt språk - malstenar, vävtyger, trasiga lerkärl, och smycken! Fynden talar mer om vardagsliv än om strider.” (Göteborgs arkeologiska museum. Folkets fästen Maktens murar Sagans slott. Göteborg 1992)

Från Gotland utvandrade **goter** 60-70 e.k. från Gotland med båtar till Weichsels mynning. De förflyttade sig senare mot Sydryssland och Svarta havet. När hunnerna kom från Rysslands stäpper drabbades östgoterna intill Svarta havet och västgoterna flydde år 376 söder om romargränsen vid Donau. Germaner flydde från **hunnerna** mot Rhen. Gotiska folk drog sig till Danmark, Norges havskuster och mot svenska västkusten. Det var hemvändande goter som kom under 300-talet, och ännu fler på 400-talet mot mitten av 500-talet och de invaderade Småland, Skåne och Västergötland. Man har funnit många silverskatter efter dessa goter. (Winkvist. Bjärkebygden. 1972) Det var vattenvägar som fienden använde och utefter älven finns flera fornborgar från denna tid.

Folk från **öster**, bl a **hunnerna** vandrade in över Europa, när Romerska riket föll. Hunnerna ansågs vara barbariska och vilda. De förflyttade sig från Asien mot Europa där andra folk fick flytta sig efter att ha varit utsatta för många krigsoroigheter, romare-germaner-kelter-slaver rörde sig vidare åt flera håll i Europa. Krig härjade och plundringar var ofta återkommande,

vilket skapade sjukdomsalstrande epidemier och böldpest utvecklades på 500-talet, vilket medförde att en tredjedel av befolkningen i Europa gick under. Det finns stora samhällsomvälvningar som syns i rika kungagravar samt vid stora gravfält från Vendeltiden runt mitten av 500-talet och fram till Vikingatiden på 800-talet. Herulerna återvände till sina marker i nord. Det var svält och nöd, man **blotade** mycket, först offerades djur och sedan människor för att blidka gudarna. Möjligen tillbads solen, moln, blixten, tordönet och regnbågen mm

Klimatet som tidigare varit varmt började att sjunka på 300 – 400-talet. Oväder och översvämningar gjorde mark och odlingar svårbrukade och fick lämnas. Förmodligen var det hunger, svält, sjukdomar, umbäranden som gjorde att människor sökte andra boplatser, för att få föda och även försvara sina värdesaker. Folk höll strikt ihop i gårdarna och delade ljuvt och lett, samt försvarade gemensamt sitt ägo. Man hade ett gemensamt ansvar även för att utföra de religiösa ritualerna, för att stå på god fot med gudarna. Byggnadsstilen på bostäder förändrades från långhus till mindre stugvarianter.

Då många av fornborgarna var byggda vid vattendrag, kan de också ha använts för att få fisk när odlingarna slagit fel. Det kunde vara båtar byggda av **Lind** som användes i vattendragen.

På 400-talet paddlade man båtarna. Man gjorde sköldar av Lind, sköldbucklor.

Man räknar med att de flera fornborgar byggts under **folkvandringstiden** på 400 – 500-talen under Järnåldern, men användes även på vikingatiden och senare.

De flesta **fornborgar** anses ha tillkommit under Järnåldern på 400-talet och i början av 500-talet, eller förmodligen ännu längre tillbaks och användes till långt fram på medeltiden.

Allmänt kan de sägas ha använts av befolkningen varefter behoven ändrades. Om samhället varit oroligt har det använts till beskydd, men om samhället varit lugnt har det fornborgen haft en annan fredligare funktion.

Kulturlagren inom fornborgen har ofta hållit en tätare dimension och varit djupt där man funnit keramik, kärl, nålar och kammar som ibland varit förgyllda. Det som tillverkats har varit haft hög kvalitet. Kvarnstenar har hittats då fornborgen ofta haft ett vattendrag, vilket var viktigt för att kunna stanna en längre tid.

Romarnas rike var välordnat och de trodde att i det kalla Norden var det en skräck att bo. Här fanns stora urskogar mot deras låglänta varma hemmiljöer vid Medelhavet. De hade föreställningar om skogen Arkadien, som en skön miljö där lugn och fred rådde. I Norden fanns det urstarka jättar och **blodtörstiga vargar** som bodde i urholkade ruttnande stammar. Romarna hade i Germanien sett urskogar med jätteträd och vildvuxna krigiska män som bodde i de oländiga skogarna. Detta gav dem en ännu värre föreställning om hemsigheterna i Norden. Berättelserna om Norden växte och blev mer och mer mytiska och mystiska om djur och växter i naturen. I Rom fanns marmorgolv och här i Norden knotiga stammar med underliga pälsklädda djur som ylade i nattamörkret.

Romarriket föll samman på 400-talet och många andra befolkningsgrupper ryckte fram bl a vandaler, östgoter, folk från öst såsom **hunner**. Från det sammanstörtade romarimperiet kom guldmängder där vi i Norden funnit några tämligen rika fyndigheter som i Skövde, 7 kg guld och nära Trosa 12 kg guldvärde. Dock finns i Norden endast en bråkdel av romerska imperiets guld. Många av guldskaterna kan ha spridits hit via germanska legosoldater som fanns i den östromerska hären.

”En uppländsk, några östgötska och öländska fornborgar har dock givit bevis för att de varit använda under folkvandringstiden, dvs 400- och 500-talen e.k. På Öland liksom på Gotland var folkvandringstiden den tid då stora mängder hus och gårdar lades öde och guldskatte

gömdes undan. Man har alla skäl att räkna med ett sammanhang med de senare folkvandringarna, i detta fall den oro på Östersjöns sydöstra kust som orsakades av att slaverna pressade germanska stammar mot kusten och till slut tvingade bort dem. Kanske sökte dessa i sin tur med svärdet i hand skaffa nya boplatser på närmast liggande stora öarna och Sveriges östkust” (Bonnier lexikon. Den svenska historien 1. 1993. s

Förmodligen hade fornborgen som central tillhörighets- och försvarsplats en vidare betydelse än att bara vara en tillflykt i ofredstider. Den hade kanske haft en magisk närhet i en kultplats där man dyrkade och **offrade** till vattenguden. Det kanske var någon slags helig överbyggnad för att i frid få försonas med själen och tala med gudarna samt få vägledning i livets besvärliga skiften med att skaffa mat och försvara sig mot överhetens krav. Kan fornborgen ha varit en central tingsplats för samhällets viktigaste män vid tvister?

Folkvandringstiden De vapenföra satte sig i skyddsvärn för att säkerställa trakten, när samhället var oroligt och folkgrupper förflyttade sig på 400-talet. Även här i Norden har det varit mindre folkvandringar, fornborgar byggdes ty man hade inget överflöd av mat och man ville säkerställa sina ägon. När impulser kommer till egna samhället från andra håll i världen utvecklas det och under folkvandringstiden var det en stark utveckling i samhällen. Vackra föremål och rika guldskeer finns i Sverige från denna period. Utanför Lund har man funnit **rika lämningar** från denna era. Det är en skillnad i framförallt gravskickan, som tyder på en social uppdelning av människorna. Man begravde sina anhöriga i närheten av boplatserna under forntiden. Utvecklingen i samhällena ökade och det blev politiska samt kulturella förändringar, när folk förflyttade sig för att få mat och bostäder.

En viktig näringsgren under forna tider var **Hasseln**. Från Forntiden har man funnit hasselnötter vid boplatser från stenåldern och människor åt dessa, då de är mycket rika på näring, fett och protein. De långa grenarna har använts till korgar och för att bygga staket samt till metspön. Den som gav en brud en hasselkvist på bröllopsdagen önskade bruden lycka och välgång. Medföljde även ett band till halsen med nötter, så skulle bruden snart få barn. En hasselkvist i vid fönsterkarmen gav skydd mot blixten. Te från gula hasselhängen gav skydd vid förkylningar och barken skyddade mot feber. Undre Medeltiden fick resanden fritt plocka **Hasselnötter**. Förr gjorde man häxringar av Hassel och använde den även mot ondska samtidigt som man sade besvärjelser. Mycket Hasselkärpar sattes ofta ner på tingsplatser enligt Egil Skallagrimsson, då de ansåg ha magiska egenskaper. Hasselspön markerade tingsplatser som då inte kunde kränkas. Den som bröt hasselringen gav sig oförsvarligt in på lagtingets område och kunde därför dömas såsom fredlös. Den som otillåten överträdde gränsen till borgområdet hade hårda straff som väntade, som att få öronen avskurna eller hängas.

Från 600-talet utvecklades **pålspärrar** i vattnet och det blev ett annat bevaknings- och försvarssystem. Mindre farkoster som var lätta att manövrera i vattnen och som hindrade fienders framfart. Fornborgarna övergavs nu, vikingarna sökte nya vattenvägar och nya skatter. *”Tydligen är det på våra fornborgar den gotiske författaren Jordanes vid mitten av 500-talet hänsyftar i sitt uttalande, att ”gauthigoth (götarna) m.fl. folkstammar på ”den stora ön Scandza” (Skandinavien) bo i uthuggna klippor liksom i kastell efter djurens sed”* (G. Lundén s 33 1946)

Under 500- och 600-talen skedde ett uppsving för järnframställningen med **myrmalm** och rödjord. Råvarorna var inga problem, förutom myrmalm eller rödjord behövdes endast tillgång till ved och vatten. Att bergmalm skulle ha använts så här dags finns det inga fynd

som kan bestyrka. Tillverkningen kunde vara ganska omfattande, fynd av 300 kg tunga slaggklumpar har hittats i Friden vid Tidans strand.

I flera fall när man undersökt fornborgar har man funnit någon meter kulturlager som innehållit allt från husgrunder till sländtrissor. Även utrymme för **smedja** har funnits på någon fornborg, vilken använts för att tillverka vapen, kanske svärd men även jordbruksredskap. Det kan jämföras med icke befäst boendeplats som varit ett par decimeter med kulturlager.

Fornborgarna låg nästan alltid på **höjder** och bergskammar med branta sidor, gärna längs med båtleder och transportvägar, flera fornborgar finns längs hela Göta älv. Mycket ofta finns de nära platser som heter namn som minner om **borg** och i utkanten av en bebyggelse. Ofta kan man sikta bort till nästa borg från höjden och det har funnits olika signalsystem med bl a rök och eld för att varna eller till samling mot annalkande fara. Fästningarna kan ha varit en kontrollpunkt vid någon viktig vattenled. Tack vare de branta sidorna på borgen som var svårforcerade behövdes endast några vallar och de **kallmurade stenvallarna** kunde vara så höga som upp till tre meter. Kallmurade var vallarna, när de var sammanfogade med sten invid sten och tätade med mossa och småsten så att det ar ett starkt fäste. Vid ingången till borgen fanns ofta en befäst träport. Fornborgarna var välbyggda anläggningar och de var ganska imponerande, där de med sin höga belägenhet visade sin silhuett mot himlen. Det finns också fornborgar med en skyddande näraliggande gränsvall, vilken var uppkastad som en markering.

Fornborgar var i flera fall också belägna i **slättbygder** men var då ofta runda och kan ha haft en viss funktion som skydd och tillflykt, men inte varit något slags gränsförsvår. Många fornborgar ligger ganska isolerade och var dåligt befästa, och funktionen har nog varit en annan än att vara en försvarsborg. Handel och hantverk kunde man även ägna sig åt. Det var viktigt med **vatten** till borgen och vid Fornborgen intill Saltet finns en bäck som idag rinner ganska friskt och gjorde det säkert även i forna tider. På vikingatiden fanns föda i form av höns, får, grisar vid Fornborgen. Hästen hade en särskild ställning i byn och ansågs lite helig. I mytologin förekommer ofta **hästen**.

Styrdes handel och köpmannahandlingar från borg som låg intill de forna vattenvägarna. Var det här man lämnade sin tribut till hövdingar och gudar? Fördelades handelsvaror härifrån utav slavar efter statuspost i samhället? Arbetade trälar med att bevaka, forsla och förmedla handelsvarorna? Var fornborgen en forntida **'kungsgård'** där varje större område hade sin kung eller hövding? Om fornborgen varit helt i trä, hade den varit förintad idag.

I England finns snarlika fornborgar med namn som minner om **Troy**, och hos oss kan man hitta motsvarande ord i Trälleborg. Engelsmännen har en teori att de förekommande labyrintliknande gångar som ofta finns i Fornborgen nära vattnen i Norden var ett sinnrikt system att snärja de onda andar som orsakade dåligt väder vid fisketider. Männen drog sig in i Fornborgens hjärta och lurade med sig de onda krafterna för att sedan hasta iväg för att sätta ned den onda själen i vattnet. Intill sjön Gravlången i orten Upphärad finns en fornborg som benämnes Trälleborg.

Vid nordöstra delen av fornborgen finns **stenvallar** som skyddsmur och forskansningar med stora stenblock vilka kan ha varit täckta av trä som extra förstärkning. Forskansningar av **stenblock** ligger strax intill. Stenblocken har kanske flyttats hit för att resas som hinder. I mitten av borgen finns en plats där det kan ha varit en damm. Trädstammar låg ofta

uppslängda uppför borgen som med svårighet kunde forceras. Vid baksidan av gångledstrappan finns en av lederna upp till fornborgen i en klyfta från älven. Det kanske är möjligt att där finnes mer 'jordagods' men det får i så fall framtida undersökningar utvisa. Jordagods är föremål som gömms i jord av människor.

"Området SV fornborgen anger Erik Nordén som platsen för fynd av två par stridsklubbor, urnskärvor och en "myckenhet flinta". Han omtalar också fynd av flintavfall inom området som på kartan är betecknade Åker 1928. Mellan fornborgen och älven skulle det enligt Erik Nordén ha funnits en kvarn. Walter Göransson har berättat att där bäcken passerar vallen, var denna stenskodd innan den raserades. Det är ju möjligt att kvarnen med ränna och allt legat nedanför stenskoningen " s 1 Olof Boman. Artikel publicerad i Trollhättans tidning den 17 mars 1982

"En förskansning har gått runt berget, och vid porten märkas ytterligare 2 förskansningar. Man har funnit spår av förbränning inom borgen, och i dess mitt har tydligen funnits en damm. Borgen har en tydlig ingång." Boken om Trollhättan. En redogörelse för Trollhättetraktens fornminnen och historia. Trollhättan. 1938. s 12-13

Harald Hårdråde var på jakt efter Håkon Jarl för att utkräva sin hämnd. När Haralds mannar skulle till opplanden för att hämta in Haralds tribut, så vägrade bönderna. "Men bönderna betalade inget och sade att de skulle låta allt vänta på Hakon Jarl om han kom till dem." s 133. Hakon Jarl befanns sig med allt sin manskap vid denna tid i Götaland. I slutet av den sommar tog sig Harald Hårdråde till Kongahälla och försökte få tag i så många lätta skepp han kunde för att gå upp i Älven **år 1064**. "Han lät dra dem över forsarna och förde dem upp till sjön Vänern." s 133. Harald kan tänkas ha gått upp via Edsvägen från Åkersström. En genare och säkerligen enklare väg med lätta skepp var att få dem i bäcken vid nuvarande **Talbo** och upp till Forntida sjön vid Strömslund för att därefter få skeppen via en bäck mot Älven. Det är inte otroligt att Harald Hårdråde, med sina var vid **fornborgen på Hälltorp** eftersom plasterna ligger nästgårds. Det är också möjligt att folket i bygden tog sig till fornborgen för att söka skydd och bevaka de härjande vikingarna från Haralds skepp. De tog och plundrade vad de måste ha för att livnära sig och samla på sig skatter som Harald fick tillgodoräkna sig. Snorre Sturlasson. Nordiska kungasagor. III. Heimskringla. 1993. Översättning Karl G Johansson.

Svenske kungen försökte hindra norske Harald Hårdråde genom att påla i älven för att hindra de fientliga skeppen. (Flundre Härad Del II. Ernst Hollman. 1939)

De lätta båtar som togs med mot Vänern kan ha varit en liten Karven, som kanske hade sex åror och med plats i båten för 10-12 man.

Magnus Barfot från Norge ställde upp sitt härtåg vid Fuxerna och var ute efter kung Inge av Sverige. Kung Inge flydde dock detta år 1096. Näst år på vårkanten var Barfot återigen vid Fuxerna och höll till vid Ellsbo strax söder om Lilla Edets fall, där han rövade och plundrade hela bygden. När Barfot gått över Slumpån fick han möta kung Inges krigshär, där norskarnas här splittrades och skingrades i nejden. Magnus Barfot flydde och hade över sitt harnesk en rödaktig jacka. Intill sig hade Barfot en likaledes sturvuxen man, Ogmund Skofteson som bad om Barfots jacka vilket han också fick. Därefter flydde de åt olika håll, där Skofteson med Barfots jacka blev jagad för att vara norske kungen.

Skofteson undkom sina förföljare och försvinner i historien. Striderna avslutades år 1100 med tre kungamötet i Kongahälla. (Flundre härad del II. Ernst Hollman. 1939)

Magnus Barfot kan också ha slagit sina lovar vid fornborgarna utefter älven.

Där kan ha funnits **träpallissader** som skyddsvärn, men därav finns inga rester. En fornborg har alltid branta väggar förutom någon eller några **uppgångar** som skulle vara besvärliga att ta sig uppför om man inte hade fredligt ärende. Huvudingången till fornborgen låg förmodligen i nordost med en stor blockvall. En uppstigning finns i sydväst där man kan se en **spärrvall** av 10 meter med nedrasade stenar. En bredare brant med avsatser ned mot älvens vatten finns. Klyftan uppåt var förmodligen strängt bevakad.

Här var en stark **bevakning** vid ofredstider, här finns uppgångar i nordost men även i sydväst. Vakterna, vid spärrvallarna av sten som skyddade borgen, var säkerligen utrustade med vapen som stenar, svärd, spjut och pilar. De vapenföra satte sig i **skyddsvärn** för att säkerställa trakten. Fornborgen gav **skydd** vid fara och i krigiska tider, men kan även ha använts i fredstider för olika ändamål. Högst upp på fornborgen var den bästa sikt/bevakningsplatsen.

När människor blev angripna tog man sina värdefullaste ägodelar och flydde mot trakter där de kunde skydda sig och det käraste de ägde. Det var förmodligen redan märkta platser på jordåsar och i naturens bergsformationer som var lämpliga att **dölja** personer. Där fanns också möjlighet att ligga i bakhåll för att störa fienden för att de skulle ge sig av. Man kunde i grannsämja gå samman till ett gemensamt rörligt försvar. Ett **fast försvar** hade man intill något större område man ville försvara. Där kunde man hålla stånd tills hjälp anlände från andra kringboende. Möjligen blåste vaktaren i ett horn eller liknande till samling. Med **lurar** kunde man ha ett dovt ljud som enbart hördes och förstods av dem som varnades. Detta fasta försvar, fornborgen, tyder på att platsen haft flera samlade hushåll eller kanske en större gård, bredvid eller i varje fall i närheten av borgen. I Sverige finns något tusental kända fornborgar varav ett fyrtiotal finns i Västergötland.

Naturen gav ämnen för vart fornborgen skulle förläggas. Där skulle finnas en **platå** på ett högt berg eller en kulle där man kunde leva lång tid samt även ha **vattentäkt** och utrymme för **djurhållning**, var också nödvändigt. Runt fornborgen kanske fanns ätliga växter, djur att jaga och fisk i vattnet. Man kanske inte fick något växtligt att äta när klimatet var dåligt och inget växte och fienden hotade. Det finns ibland kallmurade högre murar om ca 3-4 meter på fornborgen. Om det fanns skydd med **tak** över huvudet för användarna i fornborgen är troligt och kan ha byggts av trä med halm, jord och mossa. Eldplats har också befunnits vara av nödvändighet för mat och värme. **Husen** vid denna tid kunde vara 20-60 m långa och 6-7 meter breda. Två rader med pålar bar upp det tunga torvtaket. Mitt i huset låg eldhärden precis under rökålet i torvtaket. Dörrarna kan ha varit dubbla för att utestänga väder och vind. Man hade sina djur i husen med en liten avspärning emot. Men i fornborgen fick skrevor i klippblocken bli husens väggar och grenar med torv fick bli tak med djuren nära inpå sig.

Längs med **Göta älv** finns flera **farledsborgar** där man kunde rört sig mellan borgarna med skepp. **Borgens funktion** kan ha varit ett användningsobjekt vid olika tider. Var det en maktelit som bodde i fornborgen? Här har kanske också hämtats lämpliga stenar till gårdarnas ägor runtomkring.

På kartan kan finnas namn som **vårdkase, ord** som börjar på val eller vård kan också indikera på vårdkase. Men även ord som bond- vilket kan komma från ordet bonfire, som betyder vårdkase. Tända bål, bålverk, bålvakt är ord som minner om vårdkasar. Folket gick till fots, red på hästar och kom med båtar, mindre segelbåtar. Vågar förlades längs åsar och höjder där det var framkomligt men inte där det gick att odla. Endast män som hade en viss rikedom av värde var valda att vakta **vårdkasarna**. De som misskötte uppdraget att vakta borgen med vårdkasen kunde straffas med böter. Ännu under

första världskriget byggdes vårdkasor ifall vanliga kommunikationssystem skulle slås ut. Vårdkasorna som bestod av ved/timmer fyllda med kåda, var omkring 10 – 12 meter höga. Lättantändligt material som tjära fanns ofta inuti kasorna.

Vid **fara** sökte sig människan till fornborgen, en tillflyktsborg för att öka sin trygghet för sina släktfamiljer och sina djur. Då kunde folk rädda sina ägodelar och sätta sig i säkerhet undan främmande besök. Det var oroligt med människor som förflyttade sig, ty ofta hade man inte mer än man kunde försörja sig själv eller de sina med. Kom människor i fredliga avsikter eller var de ute efter att roffa åt sig värdesaker? Vapen kan ha varit stenkastning, pil och båge samt armborst.

Ett **signalsystem** med **vårdkasor** i rökeldar som låg inom synhåll från varandra fanns. Med vårdkasen kunde man varna för fiender uppåt längs med älven. Vaktposter blev de som hade förtroende av var pålitliga bönder. Bålvakten höll fyr på elden och vaktade den så att elden hölls vid liv och att den inte spred sig. Ofta hade bålvakten en koja nära vårdkasen för att hålla till för vila eller när det var oväder samt även en båt för att hålla uppsikt över vattenfarleden. Vakhållning vid vårdkasen kunde vara ungefär två veckor i sträck för bara några hundra år sedan. Tre vakter satt utposterade vid vårdkasen och särskilt vid krigsfara, de blev sedan avlösta av tre nya vakter dagen därpå.

Somliga av vårdkasorna anlades på strategiska lägen för att varna vid fienders ankomst. Vårdkasorna uppgjordes så att de var synliga från varandra när eld antändes. Det ålåg också bönder att hålla vakt vid vårdkasen. Innan vårdkasen antändes gick en **budkavle** från gård till gård om att ofärd var i annalkande och det skulle hållas vakt vid höjden med vårdkasen. Om inte bönderna tog budet på allvar eller om de somnade vid vårdkasen, så straffades de. Om fienden kom nära inpå med **krigshär** och vårdkasen inte var antänd, så förklarades den skyldige för fredlös. När fler än fyra **skepp** komma samman seglandes, då skall vårdkasen antändas. Om vårdkasen antändes i onödan, så utdömdes böter. Detta är ett mycket gammalt signalsystem som kan spåras långt tillbaka hos de gamla **grekerna**. Idag finner man endast spår efter vårdkasen via uppkastade stenar eller eldskadade hällar.

På fornbergets topp fanns en **vårdkase**, alltså en stor brasa byggd uppåt i en pyramidliknande formation, en båk för att avge signaleld och rök. Båken skulle vid 1600-talet vara rödmålad för att synas. Vårdkasor fungerar som signalsystem på höga berg eller på öppna slätter där det är god sikt. Kasorna placerades med jämna mellanrum för att man mellan byarna skulle kunna se och tolka eld och varningssignaler som gjordes med att öppna och sluta elden. Det var ett effektivt system och kunde användas för långväga meddelanden även om man kunde lämna exakta meddelanden. På 1700-talet användes ett system med skivor för att kunna lämna olika meddelanden från en vårdkase. Tyvärr fungerade det endast under dagen och vid klart väder.

När vårdkasor tändes skulle vapenföra män bege sig från innerområden till kusten för att skydda landet mot fiender. I klippor och skrevor utposterades bågskyttar från allmogen där de bäst kunde beskydda och oskadliggöra fienden.

Vårdkasen var uppbyggd av **kådrika** timmerstockar som lätt antändes till eldsbål. Kraftigaste furan var utvald som stomme och den var lutad mot annan trädstam för att därefter kunna byggas vidare på tills det blev en kraftig vårdkase. Mellan stammarna i kassen var det en tätning av mossa och lav så att rummet inuti stod emot regn och snö. Inuti vårdkasen fanns ett krypin för kasvakten i fredstider när man behövde ha tät bevakning. Det fanns en öppning i vårdkasen för att kunna använda den som förvarings eller skyddsplats, när den inte brukades. Inuti vårdkasen hade man lättantändligt material för att snabbt få fyr på vårdkasen vid

annalkande fara. Dörröppningen kunde stängas och öppnas med en skinnfäll så att man fick speciella blinkande effekter i koder om eldkvastar och rökpuffar för att avge meddelanden till andra igenom topphål. Det var god brännved som användes då det ofta skulle brinna natt som dag. Det var ett sinnrikt system med hopbundna stammar som inte kunde sprätta omkring av elden.

Nära vårdkasen låg alltid lättantändligt material för att elden hastigt skulle flamma upp. Resten av stammarna låg runtomkring i två rader så att det blev en pyramidliknande stapel på toppen av ett berg. Stammarna hålls ihop av ett band så att de inte av elden kunde glida isär. I händelse av fara på natten tänds stora mängder mossa, björknäver, tjära, tjärstubbar och finhuggen ved, och så skjuter lågorna upp och ut genom vårdkasens topp. **Kasvakten** kunde ha ett litet krypin i vårdkasen förr att skydda sig mot väder och vind, då den inte användes.

Vårdkasesystemet användes i Sverige var 1854 när en engelsk flotta kryssade utanför Vinga. Kasvakten tolkade flottan som en möjlig attack mot Sverige och antände vårdkasen. Det finns beräkningar gjorda om att det tog 24 timmar med eld från kase till vårdkase upp genom. Under första världskriget år 1914 restes vårdkasar på berg för att fungeras som signaler till militärer i Sörmland.

På något sätt bildade de en **kedja av eldar** på som ett varningssystem berg som syntes efter varandra utefter. Nu säger man vakteld som tändes i varningssystem vid oroliga ofärdstider. Vårda – varda - vakta – vardveita – vita alltså skydda och hålla vakt vid vite. Människorna såg flammorna och röken till elden vilket gav dem en liten tid för att förbereda sig och skydda vad man hade och fly med det. Eldskenet som varningssystem höll på ända in på 1800-talet. Göta älv då främmande båtar nalkades. Under medeltiden talade man om vårdkasar som 'bötar' och hade en juridisk gränsfunktion och stod alltså under lagens hägn. Innan bötarna gällde landskapslagarna och därutöver gällde ledungslagarna. Den som inte skötte sina åläggande vid vårdkasen fick **hårda straff**, ty det gällde ägotraktens säkerhet. Användningen av vårdkasar har en lång historia. Fridlöshet och egenomdomsförlust kunde dömas ut som straff till den som försummat att tända vårdkasen, eller till den som tänd vårdkasen i onödan.

Budbärare har funnits i alla tider för att föra fram viktiga budskap. På forntiden gick man till fots eller sprang för att överlämna budskap från by till by. En postlöpare skulle löpa två mil. Det var en långsam metod och man kunde inte vara helt säker på att meddelandet fördes fram. Senare användes häst mm.

En fornborg finns vid Hälltorp, nära hängbron över Flottbergsströmmen vid Göta älv. Flottbergsströmmen går in i en liten vik vid Saltet strax nedanför Fornborgen. Borgen är inte arkeologiskt undersökt. Det har ändå hittats två stenyxor och rester efter två **eldstäder** som funnits. (skylt vid Fornborgen)

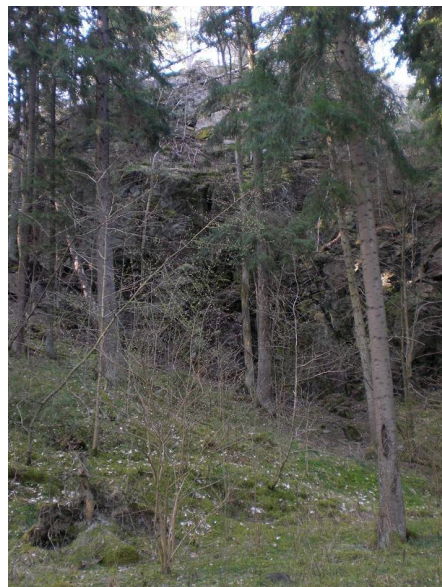
Fornborgens användning kan ha varit beroende av samhällets mönster och maktelit med olika funktionsområden som **försvar**, för bevakning, skans, tillflyktsplats, militär mötesplats eller även för militära utposter samt stridsvärn. Det finns inget enhetligt mönster i byggnadssätt och användningsområde hos fornborgarna. Från tid till annan har de använts till olika ändamål genom tiderna. Fornborgen väster om Almagärdet har använts som bas för flygspaning och militärer låg förlagda på det närliggande Holmen under andra världskriget, för att bevaka älven och för att skydda slussarna samt kraftverken.

En ytterligare intressant fornborg ligger väster om **Almagärdet** mot älven strax intill norra sidan vid infarten till Olofsdal ligger ett berg som använts som Fornborg. Från ovansidan av bergsplatån har man en vidsträckt utsikt över älven. Här finns plats för vårdkasar som antänts för att varna människorna för ofärde längs med älvleden. Under **andra världskriget** var här befästningar för flygspaning över älven och slussarna. Längre norrut vid Holmen låg militärer utposterade i händelse av krigshandlingar mot vattenleden.

Folktro. Man hade askblad på sår för en bättre läkning. Ek använde man först och främst för att bygga båtar till kungen. Grisarna utfodrades med ekollon. Ekbark i en drog ansågs göra gott mot inflammationer. Enbuskar ansågs ha en magisk läkekraft, men användes även för matsmältningsbesvär och ansågs kunna bota Pesten. Kikbären på enar användes mot dålig hosta. Rönnbär är mycket C-vitaminrika. Av Flogrönn skulle slagrutan göras, för att hitta en god källåder. Nässelvatten från Brännässla drack man som soppa, då den var näringsrik och innehöll många vitaminer, samt hjälpte mot värk och gikt. Rönnen – trollträdet var Tors träd, som skyddade mot trolldom och häxor. Trädens formationer gjorde att man kunde se dem som ett andeväsen och tillbedja dem om att få det bättre. Träden knarrade, gnisslade och löven viskade likt andeväsen som ville tala om något. Det fanns människor som sökte tolka trädens budskap om lycka eller olycka. Ibland fick man offra gåvor till trädens andar. Det var offerritualer som hade en själslig betydelse. Naturen gav människor bot och läkning och högre visioner om en bättre värld. Sedan medeltiden är det känt att olika delar av enen och inte minst dess bär användes som läkemedel i olika dekokter inte minst för mag- och tarmbesvär, men även som bot mot pesten.

Fornborgen vid Hälltorp sett från Saltet vid Göta älv på våren 2009.

Göteborgs arkeologiska museum. Folkets fästen Maktens murar Sagans slott. Göteborg 1992

Referens. G. Lundén. Trollhättan genom tiderna. 1946.

Winkvist. Bjärkebygden. 1972

1 Olof Boman. Artikel publicerad i Trollhättans tidning den 17 mars 1982

Trollhättans Kommun. Enheten för strategisk planering. Kulturmiljöprogram. November 1991.

Flundre Härad Del II. Ernst Hollman. 1939

Bonnier lexikon. Den svenska historien 1. 1993.

Flundre härad del II. Ernst Hollman. 1939

Snorre Sturlasson. Nordiska kungasagor. III. Heimskringla. 1993. Översättning Karl G Johansson.